

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

מופק בסיוע של:
ההסתדרות הציונית העולמית
המחלקה לשירותים רוחניים בתפוצות

חֵמְדָּה יָמִים HEMDAT YAMIM

פְּרֻשֵׁת הַשָּׁבוּעַ ויקהל-פקודי תש"ף

על איזונים בשעת נגף

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

פרשיית שמירת השבת והקריאה להבאת תרומות לבניית המשכן, פותחות השבת את הקריאה בתורה. סדרן של הפרשיות וסמיכותן זו לזו מביאות לידי ביטוי את המתח בין החיוב לשמור שבת, ובין הצורך להמשיך את שגרת עבודת השם במשכן, גם בשבת. מתחים מסוג זה, מלווים אותנו גם בימים טרופים אלה, כשכלל האנושות ובתוכה גם מנהיגי מדינת ישראל, מנסים לעצור את הנגיף והשפעותיו הקשות בעיקר על הקבוצות היותר חלשות. נשתף את הציבור בכמה מסקנות ונושאים, שחלקם כבר מעשיים או שיתכן ויהיו מעשיים, ח"ו, בקרוב. התני"ך מלא באזהרות מפני פגיעה בחלשים. הגר היתום והאלמנה מייצגים את הקבוצות החלשות. נביא דוגמא אחת מדברי הנביא ירמיהו:

כֹּה אָמַר יְקִיָּא בְּשֵׁם יְהוָה וְצִדְקָה וְהִצִּילוּ גְדוֹל מִיַּד עֲשׂוֹק וְגַר יְתוֹם וְאַלְמָנָה אֵל תִּנּוּ אֵל תַּחְמוֹסוּ וְגַם נָקִי אֵל תִּשְׁפְּכוּ בְּמָקוֹם הַזֶּה (כ"ב א).

ההתגייסות הכללית למלחמה בנגיף, מבטאת רעיון יהודי שלא תמיד היה מקובל על כלל האנושות. החזקים צריכים להתגייס לטובת החלשים, גם כשמחיר גבוה נדרש לשם כך, זו התקדמות מוסרית מאוד משמעותית! והלכה למעשה:

א. אחד השיעורים הראשונים שעם ישראל קיבל מהרגעים הראשונים בהם פעל כעם חופשי, הוא הרעיון של - אסור לאגור! המן במדבר נלקט מדי יום, היה אסור לקחת יותר מהמזון הנצרך לאותו היום. זאת, גם כדי שיהיה מספיק לאחרים וגם כדי ללמד אותנו הלכות מוסר ובטחון. התנפלות חסרת מעצורים על חנויות המזון, בימים כאלה, מבטאת את ההיפך מכך.

ב. אונאה במסחר הוא איסור קבוע. נוסף עליו בשעת מחסור, האיסור להפקיע מחירים. אסור לחַזֵּק, המחזיק בידו את המוצרים הנדרשים, להשתמש בחוקי ההיצע והביקוש, שאיזון ביניהם מבטא כלכלה בריאה, כדי לנצל את מצוקת החלש ולעשות 'עושר שלא במשפט', על ידי העלאת מחירים. מי שממונה על הנושא היא הממשלה, אבל חז"ל לימדונו שכאשר מדובר בענייני מצוה, החובה מוטלת על הפוסקים, תלמידי החכמים של הדור. הגמרא (סוכה דף לד ע"ב), מלמדת אותנו שכאשר נוצר מחסור בהדסים, והיה חשש שהסוחרים יעלו מחירים, שמואל הדיין (דור ראשון לאמוראי בבל), הוציא הוראה לסוחרים: "אשוו וזבינו, ואי לא - דרישנא לכו כרבי טרפון". כלומר, אל תעלו מחירים כי אם תעשו זאת אפסוק כרבי טרפון שגם הדס שראשו קטום כשר למצווה, כך ירדו מיד המחירים באופן דרמטי. חג הפסח המתקרב עלינו לטובה, עלול להיות מנוצל, ח"ו, להפקעת מחירי המוצרים הכשרים לחג. עלינו, תלמידי החכמים להזהיר: אם ינסו לעשות רווחים תוך ניצול יראת השמים של המוני בית ישראל, זה הזמן להציף את השוק, להגביר את ההיצע וממילא כוחות השוק יפעלו והמחירים ירדו. ניתן לעשות זאת על ידי שנתיר גם לנוהגים שלא לאכול קטניות בחג, לאכול אותם בפסח הקרוב, באופן חד פעמי. הבה נתפלל שלא נזדקק לזה.

ג. מכירת חמץ גמור היא פתרון הלכתי בעייתי, הוא הותר רק במקום הפסד מרובה. מצד אחד, ממשלת ישראל עושה כל מאמץ למנוע מחסור באוכל והנחת היסוד, שבע"ה, היא תצליח בכך. מצד שני, אם, ח"ו, ייווצר מחסור מסוים, שריפת כמויות של חמץ היא קולא גדולה ולא חומרא. הציבור צריך לתכנן את הקניות והצריכה, כך שלא יגיע למצב זה. בכל מקרה, גם במצב רגיל, עדיף לתת לנזקקים את החמץ הגמור שנשאר, עבורם ביעורו יהיה בבחינת הפסד מרובה ולכן יוכלו למכור אותו ולא לבערו.

הבה נאחל לכל החולים רפואה שלמה והחלמה מהירה, ננצל את המשבר הקשה כדי לשפר את עצמנו, להוסיף טוב ולחזק את הזקוקים לעידוד בכל המובנים. זו ההכנה הטובה ביותר לפסח - חג החירות - החג של גאולת ישראל.

לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' בכסלו תשע"ט	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' באייר תשע"ו	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' באייר תשע"ו	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' באייר תשע"ו	לעיין הרב אשר וסרטיל ז"ל נלביע ט' באייר תשע"ו
לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד
לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד	לעיין מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלביע י"ז בסיוון תשע"ד

Eretz Hemdah
2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר
רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org
ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חֶמְדַּת הַמְשָׁפֵט

עובדים שנעדרו מעבודתם עקב החלטת הממשלה ובגלל הקורונה

הרב עקיבא כהנא

לרגל השאלות הרבות שהתעוררו בדיני עבודה, נעסוק בסוגיה משפטית הקשורה לימים אלו – האם יש לשלם משכורת לעובד שנעדר מעבודתו עקב הקורונה והחלטת הממשלה שבעקבותיה. **חשוב להדגיש** כי הדברים נאמרים כסקירה הלכתית כללית. הם אינם משקפים את עמדת בית הדין 'ארץ חמדה – גזית', ולא ניתן להסיק מהם הלכה לגבי מקרים ספציפיים, שבהם יש גורמים רבים נוספים.

החוק לא מחייב את המעסיק לשלם לעובדים עבור יום שבו הם נעדרו, גם אם נעדרו בגלל כוח שאינו בשליטתם. גם אם העובד הגיע למקום העבודה וגילה שהוא סגור, ככל הנראה המעסיק לא חייב בתשלום אם הוא רצה להעסיק את העובד וכוח עליון מנע ממנו להעסיקו. עם זאת, ישנם מקומות עבודה שבהם נהוגים צווי הרחבה, או נהלים אחרים. במאמרנו נדון בעמדת ההלכה העקרונית, שיתכן שמחייבת לשלם שכר מלא לעובד עבור יום שבו לא הגיע בגלל מניעה כללית, ולא פרטית. חשוב לציין, שגם לפי ההלכה יש להתחשב בהסכמים מפורשים עם העובדים וכן במנהג המדינה, אם הוא אכן נחשב למנהג קבוע.

הגישה הבסיסית היא שפועל שנעדר מעבודתו בגלל סיבה לא צפויה מבחינת שני הצדדים אמור להפסיד את שכרו, **כמבואר בדברי הרמ"א** (חושן משפט סימן שלד, סעיף א ולמד זאת מהגמרא בב"מ דף עז עמוד א). אמנם הרמ"א (שם) מציין שאם המניעה של הפועל מעבודתו היא בגלל גורם כללי ולא פרטי, לעתים הדין משתנה, וזאת **על פי המשנה בבבא מציעא (קה ע"ב)**: "המקבל שדה מחבירו ואכלה חגב או נשדפה, אם מכת מדינה הוא מנכה לו מן חכורו". אם החוכר את השדה אינו יכול לקיים את התחייבותו הכספית כלפי המחכיר, מהסיבה שפגעה בשדה 'מכת מדינה', החוכר פטור מהתחייבותו. **היה מקום להבין** שיש הבדל בין חוכר שדה שצריך לשלם דמי שכירות לבעלים שמוגדרת כסכום מסוים של תבואה, ואם השדה נשדפה בגלל מכת מדינה אינו חייב לשלם כסף על חכירת השדה, כיון שניתן להסתכל על החכירה כעין מקח טעות, שהרי השדה הזו לא הוציאה תבואה. לבין שכירת עובד, שבה המעסיק רוצה את עבודת השכיר, וכל עוד הוא לא עבד אין מקום לשלם לו על מה שלא עבד. **אלא שרמ"א** הבין שגם בשכיר הדין הוא שאם הייתה מכת מדינה המעסיק חייב לשלם לשכיר שכר מלא, וכפי שנראה בהמשך דברינו.

מהי מכת מדינה? (תחום הפגיעה)

הגמרא (שם) מביאה מחלוקת בשאלה איזו מכה נקראת מכת מדינה? רב יהודה אומר שמדובר שנשדפו "רובא דבאגיי". לעומת זאת, עולא סובר שמספיק שנשדפו השדות הסמוכות לשדה שבה אנו דנים. להלכה נפסק (שולחן ערוך חושן משפט שכב, ב) כרב יהודה, אלא שנחלקו הראשונים מה הפירוש 'רובא דבאגיי'.

לדעת רש"י (שם ד"ה רובא) הכוונה היא רוב הבקעה (האיזור חקלאי) שבתוכה השדה שנשדפה. **ואילו לדעת הרמב"ם (שכירות ה, ה)** הכוונה רוב שדות העיר כולה. **בשו"ת אדמת קודש (חלק א סי' סז) כתב** שמספק יש להכריע שהמוציא מחבירו עליו הראיה. **אמנם בנידון דידן**, אין למחלוקת זו נפקא מינה, שהרי וודאי שכל המדינה נפגעה ממצב החירום, ולכולי עלמא יש לראות בזה 'מכת מדינה'.

האם ניתן להתאמץ ולהגיע לעבודה?

המשנה בבבא מציעא (קג ע"ב – קד ע"א) כותבת שאם אדם חכר שדה, ויבש המעיין שהיה בשדה, אין החוכר יכול לנכות מסכום דמי החכירה שהוא צריך לשלם, אף שהשדה נוחה פחות לשימוש. **הגמרא שם מבארת** שמדובר כשיבשה רק תעלה קטנה, ואין זו מכת מדינה משום שהחוכר עדיין יכול להביא מים בדליים ובאופנים אחרים על ידי מאמץ. **על פי זה פסק רמ"א (שם שכא א)**: "ואם אפשר לתקנו על ידי טורח ותחבולות אינו מנכה לו". **בנדון דידן**, יש לדון בענפים במשק שיכולים לעבוד מהבית כמו ענף ההיי טק, האם נאמר שיש לגביו מכת מדינה או לא.

על מי ההפסד במכת מדינה?

הרמ"א (חושן משפט שכא, א לגבי חוכר שדה) מביא שתי דעות לגבי חיוב תשלומים על מכת מדינה שגורמת לחוסר יכולת לבצע עבודה: **"וכן פסק מהר"ם** על מלמד שגזר המושל שלא ילמוד, דהוי מכת מדינה, וכל ההפסד על בעל הבית. ויש חולקין וסבירא להו דמכאן ולהבא בדין חזרה קאי..."

לדעה הראשונה במכת מדינה שגרמה למלמד שלא יוכל לעסוק במלאכתו, המלמד אמור לקבל את מלוא כספו למרות שלא עבד. **אמנם הי"ש חולקין סוברים** שעל המעסיק לחזור בו בזמן שידוע שהפועל אינו יכול לעבוד מכוח מכת המדינה, ואז לא יקבל העובד תשלום על העבודה שלא ביצע. **גם הי"ש חולקין מודים** שאם המעסיק לא התנה בפירוש שהוא חוזר בו, חייב לשלם לעובד (רמ"א).

סמ"ע (סק"ו) מאריך לדחות את הסבר רמ"א בדעת המהר"ם **וכותב** שלדעתו כוונת המהר"ם היא שכיוון שהפועל רוצה ללמד, וגם בעל הבית רוצה שילמד את בנו, (אף שהיה מקום לומר שלא יקבל שכרו כלל) ההפסד הוא על שניהם וחילוקו. **לעומת זאת, ש"ך (א) וט"ז הסכימו** לדעת רמ"א, שאם המניעה לעבודה היא בגלל 'מכת מדינה' בעל הבית מפסיד, כיוון ש'מזלו גרם'. **ובשו"ת אדמת קודש (א, סז) ובנתיבות המשפט (א) מבארים** שסברת סמ"ע מבוארת בטעמה שכיון שבמכת מדינה מזל שניהם גרם, ולא ניתן לומר על המשכיר או השוכר שהמלאכה התקלקלה בגלל מזלם, לכן שניהם צריכים לספוג את ההפסד, וההפסד מתחלק חצי חצי, או שחוזר לדין הרגיל שבו העובד כלל לא מקבל את כספו כשלא עבד. **נתיבות המשפט (סימן שלד סק"א) מקשה** על המקרה של המהר"ם, מדוע לא יוכל השוכר לחזור בו, ולומר שאינו רוצה כעת את המלמד, ובכך להפטר משכרו? **ומתוך הנתיבות** שאמנם היה אסור למלמד ללמד, אבל הוא עדיין היה יכול לשמש כשמרטף של התלמיד. והיות שמבואר בגמרא בנדרים (לו ע"א) שהסיבה שמלמד רשאי ליטול שכר היא מפני שימור

התינוקות', והמלמד מוכן לשמור, אלא שבעל הבית אינו מעוניין להעסיקו כאשר הוא אינו יכול ללמד בפועל, מגיע לו שכר מלא.

חתם סופר (ה, קלה) מקשה על נתיבות שלהלכה התשלום הוא עבור שכר פיסוק טעמים, ולא עבור שימור הילדים. **ועוד** ששימור התינוקות הכוונה לשמור עליהם שלא יצאו ממקום הלימוד למקומות אחרים, אבל אם גזר המלך שלא ילמדו, אין כלל שימור?

חתם סופר מבאר שכיון שבדרך כלל לא מחליפים מלמד באמצע השנה, וגם ישנה התקדמות שונה במהלך השנה, לכן זה נחשב ששכר אותו לשנה שלימה, ולכן אין בעל הבית יכול לחזור בו באמצע השנה, ולכן במכת מדינה שכרו לא נפגע, כיון שהשכירות שלו אמורה הייתה להמשיך גם בזמן שבו הוא אינו יכול לעבוד. **ערוך השולחן (שלד, י) מבאר** שמכיוון שהמלמד עומד מוכן לעשות מלאכתו, אלא שאינו יכול לעשותה בפועל בגלל מכת המדינה שהיא גזירת המלכות, לכן המשכיר חייב לתת לו שכר רגיל.

יוצא שלדעת נתיבות, כיון שהשוכר רוצה לעשות מלאכתו, ובעל הבית אינו רוצה, הוא חייב לתת לו שכרו, ואם כן הוא הדין כשמקום העבודה סגור בגלל החלטות הממשלה, העובד יכול לטעון כי רצה להגיע למקום העבודה, אלא שבעל הבית לא רצה במלאכתו והוא חייב לו שכר כרגיל. **לעומת זאת לדעת החתם סופר** יש מקום להסתפק אם הוא הדין בכל עובד ששוכרים אותו לטווח ארוך, שהתשלום על מלאכתו אמנם מחושב לפי ימים, אבל לא נבדקת התפוקה היומית שלו, אלא התפוקה הכללית שלו, ולכן בדומה למלמד גם הוא צריך לקבל את משכורתו כשיש מכת מדינה שמונעת ממנו. **לדעת ערוך השולחן פשוט** שכל עובד אמור לקבל את שכרו, אם הסיבה שלא הגיע לעבודתו היא מחמת מכת המדינה.

אמנם, החתם סופר עצמו בספר הזכרון (שכתב על מאורעות המלחמה שאירעו בקהילתו, שהייתה אנוסה לברוח למשך כחודש וחצי מהעיר, **עמוד נא**) **כותב**: "ורבו עתה המלמדים והתלמידים אשר שאלו לנפשם מה לעשות בדינם, ב... שבועות הרבה שבטלו מלימודם, אם יתחייבו שכרם משלם, ואני בעניי אמרתי דין תורה לא ידעתי, ואני משלם לשכירים שלי שכרם משלם, בלי ניכוי פרוטה, ואתם תבצעו הדין על דרך הפשר לשלם החצי ויפסיד המלמד החצי, וטעמי ונימוקי, כי זה הוא ברור שהוא כדין מכת המדינה, וידוע אריכות דברי הסמ"ע ריש סי' שכ"א ודעתו נוטה שיפסיד המלמד הכל, ולכל הפחות רצה לפרש דברי מהר"ם שיפסיד הבעה"ב החצי, והש"ך שם חלק עליו... אך הדבר קשה מאד בעיני להבין מ"ט להוציא מעות מהבעה"ב כיון שהוא מכת המדינה, ומזל שניהם שוה בו, ואין לומר מזל של זה גרם טפי ממזלו של זה... ועוד התם החוכר הוא המוחזק אמרינן שפיר ינכה להבעה"ב גבי מכת מדינה משום דמצי א"ל דלמא מזלא דידך לחוד גרם, משא"כ במלמד קשה להוציא מהבעה"ב. ומסברא נראה דמזל שניהם גרם, על כן עשיתי פשר מרצון שניהם וחפצם, שיהיה ההפסד על שניהם, אבל דין תורה לא ידעתי, עד יבוא מי שלבו יותר שלם ויוציא דין לאמתו". **חתם סופר בדבריו מביא כמה סברות** לדחות את דברי הסמ"ע, ולכן הוא אומר שבדרך פשרה ישלמו את חצי השכר על הימים שהעובדים לא עבדו.

על דברי חתם סופר אלו (בספר הזכרון) ועוד הסתמך הרב צבי יהודה בן יעקב שליט"א (תחומין יב 200 - 218) לומר שגננת שלא עבדה בזמן מלחמת המפרץ, אע"פ שמהדין לא ברור שחייבים לשלם לה שכרה, כי יתכן שהלכה היא כסמ"ע או כדעה השנייה שברמ"א, אבל לפני משורת הדין, יש לפשר בין הצדדים. **אמנם מו"ר הגר"ש ישראל זצ"ל (שם 219 - 221) חלק עליו** וסבר שמהדין אם המניעה לעבודה היא מכת מדינה חייבים לשלם לפועלים כל שכרם (וכדברי ערוך השולחן, ועוד פוסקים שהבאנו לעיל).

בשו"ת אבני שיש (חלק א סי' נא) כתב, שאף לדעת הרמ"א השכיר אינו מקבל שכר מלא, אלא כפועל בטל. **אמנם כתב** הגר"ש ישראל ז"ל (שם) שאין זה נכון לגבי מלמד, כיון שאין לו רווח מכך שאינו עובד. **אלא שבמאמרו של הרצי"ה בן יעקב (שם) מובאות** טענות שמהם עולה שאולי לגבי עובדים אחרים שלא עובדים בלימוד תורה, יוכלו לנכות משכרם את השווי של ההנאה שנהנו מכך שהיו יום אחד בחופש.

לסיכום: בניגוד לאונס הקורה לפועל אחד בלבד, שאז הפועל מפסיד את שכרו, הרי שכאשר יש מכת מדינה, הדין שונה. לעניין זה, החלטת ממשלה להמנע מהתכנסות וסגירת בתי עסק מסוג מסויים, לכולי עלמא נחשב מכת מדינה, כיוון שהחלטה רחבה ונוגעת לכל המדינה. יש לחלק בין מקרה שבו העובד יכול להגיע לעבודה על ידי מאמצים (או לעבוד מביתו במאמץ), לבין מקרה שהוא כלל לא יכול להגיע לעבודה שאז ודאי שהדבר נחשב מכת מדינה. עם זאת, מסתבר שבמקרה שמקום העבודה עצמו סגור, אף אם העובדים היו יכולים להגיע על ידי מאמץ, זה יחשב ל'מכת מדינה' וכפי שמוכח מדברי הנתיבות. נחלקו הדעות מה הדין במקרה של מכת מדינה. דעת רמ"א, ש"ך וט"ז? שהעובד מקבל שכר רגיל. לעומת זאת, לדעת סמ"ע לא מגיע לעובד יותר ממחצית השכר. נתיבות מקשה מדוע הפועל מקבל את שכרו באופן זה, ותיירץ שזה רק באופן שהמשכיר לא נותן לו לעבוד. אמנם חתם סופר ביאר שכל עובד ששכרו נקבע באופן שנתי (אף שהוא מקבל אותו לפי ימי הלימוד או חודשים) מבחינת המעסיק הוא עובד במשך זמן, ולכן המעסיק חייב לשלם לו על יום שהוא נעדר מהעבודה, אם ההעדרות היתה בעקבות כח כללי שפגע באנשים רבים נוספים. החתם סופר (בספר הזכרון) כותב שמצד הדין לא ניתן להוציא נגד שיטת הסמ"ע, אמנם, יש לעשות פשרה ולשלם חצי השכר, והוא עצמו נותן לפועליו שכר שלם. כך פסק אמנם הרצי"ה בן יעקב, אמנם מרן הגר"ש ישראל זצ"ל חלק עליו וסבר שמהדין חייבים לשלם את כל השכר.

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

<p>לעיין שלמה דוד בן זלמן ושרה אבנית ז"ל נלבי"ע סיון תשע"ט</p>	<p>לעיין רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמחה סבג</p>	<p>לעיין חיים משה בן קוקה יהודית כהן ז"ל נלבי"ע ז' בתשרי תשע"ה</p>	<p>לעיין סוזי בת עליזה כהן ז"ל נלבי"ע כ"ד בחשוון תשע"ח</p>
<p>לעיין גב' לוריין הופמן ז"ל</p>		<p>לעיין נורמן רוסק נלבי"ע בכ"ב באב</p>	
<p>לעיין הנופלים במערכה על הגנת המולדת היידי</p>			

הלכה פסוקה

תקצירים מתוך פסקי דין - רשת בתי הדין 'ארץ חמדה גזית'

עורך: הרב הדיין עקיבא כהנא, חוקר במכון משפט והלכה בישראל.

החזרת דמי פיתוח לאחר עזיבת ישוב

'ארץ חמדה-גזית' ירושלים / סיון תשע"ט / תיק מס' 79038

דיינים: הרב יוסף כרמל, הרב דורון אלון, הרב משה טוביאנה

המקרה בקצרה: התובעים עברו לגור בישוב מסוים בשנת תשס"ט לאחר שנה הם שילמו 30 אלף ₪ לאגודת הישוב כדמי פיתוח, לאחר כמה שנים בהם הם ביקשו שיקצו להם קרקע לא הוקצתה להם קרקע, וכתוצאה מזה הם החליטו לעזוב את הישוב, לאחר שהם עזבו הם ביקשו את כספם בחזרה. לטענתם נתינת הכסף מותנית בקבלת קרקע, והובטח להם שאם לא יקבלו קרקע כספם יוחזר. לטענת הנתבעת (אגודת הישוב) תשלום הכסף הוא עבור חברות באגודת הישוב, למרות שמשפחה גרה בשכירות אינה חייבת בתשלום זה.

פסק הדין: על הנתבעת להחזיר לתובעים את סך 30,000 ₪ שקיבלו מהם.

נימוקים בקצרה:

1. האם התשלום הותנה בכך שהתובעים יקבלו קרקע

לטענת התובעים מטרת התשלום היא על מנת לקבל קרקע בישוב, הנתבעת הודתה שהובטח לתובעים קרקע, אלא שטוענת שגם אם לא קבלו בסוף קרקע לא מגיע להם החזר. הנתבעת לא הביאה לעדות את המזכיר הקודם להוכחת טענתם, במקרה כזה מדובר בטענת ברי של התובעים מול טענת שמא של הנתבעת. לכאורה היה מקום לדון האם טענת הנתבעת היא בגדר "איני יודע אם פרעתי" או "איני יודע אם לוית". אלא שאפשר לעמוד על מטרת התשלום לפי שיעורו (כדין הדמים מודיעים ברמ"א חו"מ רכ, ח), שהרי לא הגיוני שאדם ישלם סכום כה גבוה על חברות באגודה השיתופית, מבלי לקבל כל זכות לקרקע.

בנוסף, גם אם נגדיר את התשלום כדמי כניסה לאגודה, הרי שכיון שהנתבעת כרכה את התשלום בהבטחה להקצאת קרקע, ממילא מחובתה להחזיר את התשלום. זאת, משום שיש כאן דין הסתמכות (שו"ע חו"מ שו, ו) של התובעים על דברי הנתבעת, שעל סמך דברי נציגיה שבפועל יוקצה להם קרקע הם שילמו את דמי החברות. **לפיכך, נקבע כי התשלום היה מותנה במתן קרקע לתובעים.**

2. מסמך הנתבעת "נוהל החזר דמי אגודה"

באחד ממסמכי התקנון של הנתבעת ("נוהל החזר דמי אגודה") נקבע שאם תושב עוזב את הישוב לאחר ששילם את דמי ההצטרפות לאגודה הוא מקבל החזר שקטן והולך ככל שהוא גר יותר שנים בישוב. על פי זה, טענה הנתבעת שכיון שעברו שנים רבות מהגעת התובעים לישוב הרי שלא מגיע להם החזר כספי.

בית הדין דחה טענה זו, כיוון שבמסמך עצמו מופיע שיש לעצור את ספירת השנים בזמן הקפאת הבנייה. מכאן הסיק בית הדין שגם במקרה של משפחה שלא יכלה לבנות בגלל החלטת היישוב שנות המגורים לא ייספרו ולא תהיה הקטנה של החזר הסכום במקרה של עזיבת הישוב.

אשר על כן, על הנתבעת להחזיר לתובעים את מלוא הסכום ששילמו

למעבר לפסק הדין

ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org

מתפללים לרפואתם השלימה של:

נתנאל אילן בן שיינא ציפורה
רבקה רינה בת גרונה נתנה
ויקי ויקטוריה בת דייזי

ניר רפאל בן רחל ברכה
אסתר בת רחל
מאירה בת אסתר
רייזל עניה בת דבורה

אסתר מיכל בת גיטל
יפה בת רחל יענטע
יהודית שרה בת רחל

בתוך שאר חולי עם ישראל

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן, יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח וביור מקיפים במקורות. בין הנושאים הדגומים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסיקלית ומוניטריט, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.

זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה

שו"ת במראה הבזק

(מתוך ח"ג)

Montevideo, Uruguay

מונטוידאו, אורוגואי

מנחם אב תשנ"ד

עדי קידושין וכתובה שאינם מבינים עברית

שאלה

בכל החופות שאני עורך בעיר, אני מקפיד שיהיה עימי עד שני שומר מצוות, למרות שבקהילה לא קל הדבר. לאחרונה הגיע לקהילה יהודי שומר מצוות, מקפיד על מצוות, מתפלל שלוש פעמים ביום במנין וכו'. אולם הוא איננו יודע לקרוא בעברית ואיננו מבין עברית כך שהוא מתפלל בספרדית.

- האם יהודי שאיננו מבין עברית ואיננו מבין את פירוש הברכות יכול להיות עד לקידושין ולכתובה?
- האם יש צורך או מועיל הדבר שלפני החתימה יקרא את תרגום הכתובה והברכות?

תשובה

לכתחילה יש למנות שני עדים כשרים היודעים לקרוא את הכתובה¹ ומבינים את לשונה, וצריכים העדים לקרוא את השטר לפני שחותמין עליו.

במקום שאין עדים (כשרים) היודעים לקרוא את הכתובה, יש לקרוא בפניהם באחת משתי הדרכים: האפשרות המועדפת היא, שישמעו את קריאתה מתחת לחופה בנוכחות מסדר הקידושין והקהל, ויש שנוהגים כך אף לכתחילה². האפשרות השנייה היא ששניים יקראו בפני העדים³, והעדים יחתמו אחרי קריאה זו. ואם אינם מבינים את לשון הכתובה, צריך מסדר הקידושין לתרגמה לעדים קודם שיחתמו⁴. ואמנם, בדיעבד, אף אם העדים לא שמעו את קריאת הכתובה, מכיוון שקראו בפני הקהל שנאסף לחופה, ואח"כ חתמו העדים עליה, כשירה⁵.

¹ גמ' כתובות קט ע"א - "תני ר' חייא, אין העדים חותמין על השטר אלא אם כן קראוהו". ובגמ' גיטין יט ע"ב - "תניא: עדים שאין יודעין לקרוא, קורין לפניהם וחותמין... אמר רשב"ג, במה דברים אמורים - בגיטי נשים, אבל שחרורי עבדים ושאר כל השטרות, אם יודעים לקרוא ולחתום - חותמין, ואם לאו - אין חותמין... מאי טעמא דרשב"ג (דמיקל בגיטין), שלא יהיו בנות ישראל עגונות". ושם בגמ' - "אמר רבא, הלכה כרשב"ג, ורב גמא משמיה דרב אמר, אין הלכה (כרשב"ג) אלא כרבנן", ובהמשך הגמ' מסופר - "ר' נחמן קרו קמיה ספרי דייני וחתים (קראו לפניו סופרי בית-הדין את נוסח השטר וחתם עליו, אע"פ שלא קראו בעצמו), ודוקא ר' נחמן וספרי דייני דאית להו אימתא, אבל ר' נחמן וספרי אחריני, ספרי דייני ואיניש אחרינא - לא" (כלו' - דוקא ר' נחמן וסופרי בית-דינו, שיש להם אימה מפניו, רשאים לעשות כן, אבל אנשים אחרים - לא, אלא צריכים העדים או הדיינים לקרוא בעצמם השטר, ואז יחתמו). והרמב"ם בפי' כד מהל' אישות ה"ז פסק כרבא דפסק כרשב"ג, שבשאר השטרות צריכים העדים לקרוא בעצמם את השטר קודם שיחתמו, ואינם יכולים להסתמך על כך שיקראוהו בפניהם (ומשמע שהוא הדין אף אם שניים או יותר יקראוהו לפניהם), אלא אם כן קרא סופר בית-הדין לפני ראש בית-הדין, הואיל ואימתו עליו, וסיים - "ואין שאר העם רשאי לעשות כן, עד שיקרא העד השטר מלה מלה". וכך פסקו בה"ג ור"ח, וכן משמע מן הרי"ף שהביא רק את דברי רבא, שפסק כרשב"ג. וכך נפסק בשו"ע חו"מ סי' מה סעיף ב שצריך העד לקרוא השטר בדקדוק קודם שיחתום, ולא התירו לו להסתמך על קריאת אחרים, אלא ב"ראש בית-הדין שהיה יודע ענין השטר, וקרא לפניו הסופר שלו". ואמנם, הרמ"א שם חולק ופוסק כשיטת הרא"ש והתוס' שפסקו כרב גמא, וסבירי להו שאם שניים קוראים את השטר לפני העד, יכול להלח אתם על סמך זה אף בשאר שטרות (כדעת חכמים), וההיתר המיוחד של ר' נחמן וסופרי בית-דינו הוא באחד שקורא לפני העד, אבל אם שניים קורין, כשר בכולי אינשי. אך הש"ך (שם סק"ד) והגר"א (סי"ה) פסקו כמחבר, לחומרא. וברור שדין שטר הכתובה כדן שאר שטרות, ולכתחילה יש לצוות על העדים שיקראו בעצמם את שטר הכתובה, ורק אח"כ יחתמו, וכמו שכתב המחבר באה"ע סי' סו סעי' יג (ומקורו בשו"ת הרא"ש כלל לו סי' א) שלא יחתום על הכתובה מי שאינו יודע לקרוא.

² מנהג זה שהעדים מסתמכים על קריאת הכתובה בנוכחות הקהל, מקורו בהגהות אשר"י ומרדכי פרק שני דגיטין, והובא ברמ"א חו"מ סי' מה סעיף ב - "יש אומרים שקורין לפני הצבור וחותמין, דיראים לשקר לפני צבור, והוי כראש בית-הדין וסופר שלו". כלומר, עצם הקריאה בפני הקהל מטילה אימה על הקורא, שידקדק בקריאת השטר, בדומה לסופרי בית-דינו של ר' נחמן. ולפי זה אפשר לומר שמנהג זה טוב לכתחילה, לא רק לשיטת הרמ"א הנ"ל, אלא אף לשיטת המחבר [ענין הערה 1] שפסק כרמב"ם, שאין לקרוא השטר בפני העדים אלא אם כן במעמד מטיל אימה, כר' נחמן ובית-דינו. ופסק ה"עזר מקודש" (שו"ע אה"ע סי' סו סעיף יג) כשיטת הרמ"א הנ"ל [ענין הערה 1] שפסק כרא"ש ותוס', שקריאת שטרות ע"י שניים בפני העדים כשרה לכתחילה (כחכמים דרשב"ג). אמנם כבר הערנו ששיטת הש"ך והגר"א להלכה היא כשיטת המחבר המחמיר שלא לעשות כן, ולכן כתבנו שעדיף לקרוא את הכתובה בפני קהל רב ע"י אדם ירא שמים, מאשר לקרוא סתם ע"י שני בני-אדם בפני העדים.

³ בענין עדים שאינם מבינים את לשון השטר, כתב "בית יוסף" (אה"ע סי' קל) שמשמע מלשון הרמב"ם (הל' גירושין פרק א הל' כג) שכתב "אם אינם יודעים לקרוא (הגט), קוראין בפניהם והם חותמין, והוא שיכירו לשון הגט" - היינו, שאע"פ שגם רשב"ג הקל בגטין, משום עגונה, לחתום על סמך קריאת הגט בפני העדים, צריכים העדים להבין לשונו. וכתב "בית יוסף" שהוא לעכובא, ולא הקלו לתרגם הלשון לעדים, וסברתו - משום שעצם הקריאה בפני העדים אינה פוסלת את עדותם בפסול של "עד מפי עד", רק משום שהקריאה היא "כגילוי מילתא" בפני העדים, ולא כמסירת עדות. אבל אם מלבד הקריאה צריך גם לתרגמה להם, הוי כעדות מפי עדות. וכך נראה לכאורה גם מדברי הרשב"א בחידושו (גיטין יט ע"ב ד"ה ושאיין יודעין לקרות). לעומת זאת כתב הטור (אה"ע סי' קל) "וכתב הרמב"ם והוא שיכירו לשון הגט, ונראה שאפילו אין מכירין לשונו, אם הקורא בפניהם מתרגמו לפניהם - שפיר דמי", וב"דרכי משה" (שם סק"ב) הביא בשם המהרי"ל שלא היה מחתים עדים על גט, אלא אם כן יכולים לקרוא ולהבין פירוש הגט, וכן משמע משו"ת הרא"ש (כלל מה סי' טז). ואמנם, ב"בית יוסף" (חו"מ סי' מה) כתב בפשטות כדעת הטור, שאף במתרגמים לעדים שפיר דמי, וזה סותר למה שכתב בעצמו באה"ע הנ"ל.

ובשו"ע אה"ע ס"י קל סעיף יד וסעיף טז סתם המחבר שצריכים העדים להבין לשון הגט. אך הרמ"א (חוי"מ ס"י מה ב) כתב, "ואם אינם מבינים לשון השטר, יתרגמו להם הקוראים, והם חותמים". וכתב שם הש"ך (ס"ק ג) והגר"א (ס"ק ה), שאע"פ שהלכה כמחבר, שאין לקרוא שטרות בפני העדים, אלא הם צריכים לקרוא בעצמם, ודלא כרמ"א הנ"ל [הערה 1], מכל מקום שאופנים שהותר לקרוא בפניהם [ע"י הערה 1, 2] מותר לתרגם להם הלשון, ויחתמו. ואמנם סיים בש"ך שראוי להחמיר לכתחילה כ"בית יוסף" הנ"ל, ולהחתיים רק עדים המבינים לשון השטר, אך בגר"א כתב שוודאי כל היכא שהותר לקרוא בפני העדים, אף לתרגם הותר.

⁵ דין זה מופיע בראשונה בהגהות אשר"י גיטין (פרק שני ס"י יב אות ג) ומקורו ב"אור זרוע", והובא ב"בית יוסף" (חוי"מ ס"י מה), ולשונו - "ובכתובות שלנו חותמין העדים אף על פי שלא שמעו הקריאה, וטעמא משום שקראה חכמי הקהל, ואיכא אימתא דצבורא לשקר ולחזור בקנין, וגם לקרות שקר, טפי מדרי' נחמן דקרו קמיה וחתים משום אימתא". וב"דרכי משה" (אה"ע ס"י סו סק"ג) הביא לשון ה"אור זרוע" הנ"ל שסיים - "... ולא שפיר עבדי, ומכל מקום כיון שנהגו, נהגו, ואין למחות בידם, שלא להוציא לעז על כתובות הראשונות, עכ"ל האו"ז". וגם כתב ברמ"א שם (סעיף א), שאע"פ שהמנהג אינו שפיר, אין לשנותו, שלא להוציא לעז על כתובות הראשונות.

ובדיעבד אף יש להסתמך על מנהגנו היום, שהחתן עצמו חותם על הכתובה, נוסף על העדים, ומועיל אפילו כשהוא טוען, שלא הבין כלל מה שנכתב בשטר הכתובה, וכדברי השו"ע (חוי"מ ס"י מה סעיף ג) - "הודאה בחתם ידו, והשטר בגופן של גויים, והדבר ברור שאינו יודע לקרוא, ויש עדים שחתמו עד שלא קראו, מכל מקום מתחייב הוא בכל מה שכתוב בו".

בשם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

גם אני מאשר:
הרב שאול ישראלי

[ניתן ליצור קשר עם הכותבים דרך: info@eretzhemdah.org](mailto:info@eretzhemdah.org)

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעוזיה עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עוזיה, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בביאורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

